

ISSN (E): 2181-4570

MAKTAB O‘QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO‘NALTIRISHDA NOAN’ANAVIY USULLARDAN FOYDALANISH

G‘aniyeva Roxila Uchqunovna

Samarqand shahar 15-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta’lim maktablarida maktab o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish maqsadi bayon etilgan. Shuningdek, maktab o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishda psixotreninglar, noan’anaviy usullardan namunalari keltirilgan.

Kalit so‘zlar: maktab, o‘quvchi, kasb-hunar, ta’lim metodlari

Аннотация: В данной статье излагается цель профессиональной ориентации школьников в общеобразовательных школах. Также приведены примеры психотренингов, нетрадиционных методов профессиональной ориентации школьников.

Ключевые слова: школа, ученик, профессия, методы обучения

Abstract: This article describes the purpose of vocational guidance for schoolchildren in secondary schools. There are also examples of psychotrenings, unconventional methods in vocational guidance of schoolchildren.

Keywords: school, student, profession, teaching methods

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ta’lim siyosatining muhim maqsadlaridan biri yosh avlodni har tomonlama barkamol insonlar qilib tarbiyalashdir. Albatta, barkamol inson deganda ma’naviy jihatdan yetuk, o‘z vatanining tarixi, bugungi va kelajagi uchun qayg‘uradigan, shuningdek jamiyatning iqtisodiy taraqqiyotiga o‘z hissasini qo‘shish ishtiyoqida yonib yashaydigan shaxsni tushunish bugungi kun talabiga mos keladi. Lekin ushbu tushunchaga tahliliy yondashilsa, uning naqadar serqirra, murakkab va har tomonlama umuminsoniy qadriyatlarga mos kelishini idrok etish mumkin.

Aytish mumkinki, barkamol insonning shakllanishi, uning munosib kasb-hunarni egallashi, jamiyat taraqqiyoti uchun baholi qudrat o‘z hissasini qo‘shib, yashashi va shu orqali jamiyatda o‘zligini namoyon etishi, ya’ni shaxs sifatida kamol topishi nazarga olinadi. Komillik sari intilish shaxsning kasbiy shakllanishi bilan birgalikda yaxlit holda kechadigan va deyarli bir umr davom etadigan murakkab jarayondir. Keng ma’noda kasbiy shakllanish deganda insonning o‘z aqliy qobiliyatlari, jismoniy imkoniyatlari, u yoki bu sohaga bo‘lgan layoqatlari, qiziqish va intilishlari, shuningdek,

qadriyat va dunyoqarashlariga ko'ra biron-bir kasb sohasida ta'lim olishi, keyinchalik shu sohaga kirishib, moslasha borishi va nihoyat yillar davomida etuk va malakali mutaxassis bo'lib etishishi tushiniladi.

Haqiqatdan ham bu cheksiz murakkab, orqaga qaytarilmaydigan, muhim jarayon bo'lib, undan inson manfaatlarini yo'lida unumli foydalanishni tashkil etish, bugungi kunning eng dolzarb muammolaridan biridir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 28 maydagi "Malakali pedagog kadrlar tayyorlash hamda o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarini shunday kadrlar bilan ta'minlash tizimini yanada takomillashtirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ 1761-sonli qarorida ham o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi tizimiga ilg'or pedagogik uslub va texnologiyalarni, hamkorlikda o'qitish, amaliy o'yinlar, interfaol ta'lim uslubi va boshqalarni joriy qilish ko'rsatib o'tilgan. Bu esa o'quvchilarni har tomonlama etuk ma'naviyatli, dunyoqarashi keng, komil insonlar qilib tarbiyalash bilan birga to'g'ri kasbga yo'naltira olish uchun ham dasturil amal bo'lmoqda.

Kerakli barcha sharoitlarga ega zamonaviy ta'lim muassasalarida o'quvchilarning fanlarga, o'z tanlagan kasbiy yo'nalishlariga har tomonlama qiziqishini oshirishda mashg'ulotlarni yangi pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Buning uchun esa o'qituvchi o'z kasbining ustasi hamda ta'lim-tarbiyada yoshlarga o'rnak bo'la olishi, kasbning nazariy va amaliy jihatlarini bilishi zarur.

Bugungi yoshlar har tomonlama intellektual salohiyatga ega. Ular zamonaviy kompyuter texnologiyalarini, fanlar bo'yicha barcha yangiliklarni tez o'zlashtira oladilar, internet bilan muloqotda bo'la oladilar. Qolaversa, yoshlarning biror kasbni o'rganish jarayonida ana shunday fikrlay oladigan, yangiliklar yarata oladigan, dunyoqarashi keng bo'lib etishishlari davr talabiga aylandi.

Umumta'lim maktablarida mashg'ulot olib boruvchi o'qituvchi hozirgi zamon talablaridan kelib chiqib, avvalo, kasbning ahamiyati, maqsad vazifalarini aniq bilgan holda darslarni tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Masalan, amaliy san'at turlari bo'yicha o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishning asosiy maqsadi quyidagilardan iborat:

- tevarak-atrofdagi voqea-hodisalarni, go'zallikni seza bilishga, ulardan bahra olishga va ularga to'g'ri baho berishga o'rgatish;

- madaniyatimiz va ma'naviyatimizni, boy milliy merosimizni qadrlash, asrab-avaylash va ular bilan faxrlanish tuyg'usini shakllantirish;
- mashhur usta-hunarmandlarning ijodiy uslublarini har jihatdan mukammal o'rgatish;
- kasb-hunarga bo'lgan qiziquvchanlik, izlanuvchanlik va yaratuvchanlik qobiliyatlarini oshirish.

Ushbu maqsadlarni amalga oshirishda, ayniqsa, noan'anaviy usullardan foydalanish o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishlarini o'stiradi. Chunki yuqori darajadagi kasbiy madaniyat, mustaqil fikrlay oladigan, turli echimlarni mustaqil hal qiladigan, jahon standartlariga mos keladigan barkamol avlodni shakllantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, o'qitishning interfaol usullari katta ahamiyatga ega.

Bugungi kunda o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish samarali natijalar beradi. Jumladan "Aqliy xujum", "Bumerang", "Tarozi", "Yelpig'ich", "Kichik guruhlarda ishlash", "Venn diagrammasi" "Sinkven" kabi pedagogik texnologiyalardan foydalanish tavsiya etiladi.

Skarabey texnologiyasi interaktiv texnologiya bo'lib, u o'quvchilarda fikriy bog'liqlik, mantiq, xotiraning rivojlanishiga imkoniyat yaratadi va har qanday muammoni hal qilishda o'z fikrini ochiq va yerkin ifodalash mahoratini shakllantiradi. Ushbu texnologiya o'quvchilarga mustaqil ravishda bilimning sifati va saviyasini xolis baholash, o'rganilayotgan mavzu haqida tushuncha va tasavvurlarni aniqlash imkonini beradi. Ushbu texnologiya o'quvchilar tajribasidan foydalanishni ko'zda tutadi va reflektiv kuzatishlarni amalga oshiradi, faol ijodiy izlash hamda fikriy tajriba o'tkazish imkoniyatlariga yega bo'ladi. "Tarozi" texnologiyasini munozarali, murakkab mazmunli mavzularni o'rganishda qo'llash mumkin. U tanqidiy tafakkur, mantiq, ijodiy improvizatsiya, fikran tajribalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan bulib o'quvchini dalillash qobiliyatini rivojlantirish, o'z dalillarini yozma va og'zaki shaklda ishonchli va lo'nda ifodalashni shakllantiradi, o'z nuqtai nazarini himoya qilish, muxoliflarni ishontirish va munozara madaniyatiga o'rgatadi. "Yelpig'ich" texnologiyasi murakkab, ko'p tarmoqli, mumkin qadar muammoli turidagi mavzularni o'rganishga qaratilgan bo'lib, uning mohiyati shundan iboratki, bunda mavzuning turli tarmoqlari bo'yicha bir yo'la axborot beriladi. Ayni paytda, ularning har biri alohida nuqtalardan muhokama yetiladi. Bu interaktiv texnoloiya tanqidiy, tahliliy, aniq mantiqiy fikrlashni

muvaffaqiyatli rivojlantirishga hamda o'z g'oyalari, fikrlarini yozma va og'zaki shaklini ixcham bayon yetish, himoya qilishga imkoniyat yaratadi. Bu texnologiya umumiy mavzuning ayrim tarmoqlarini muhokama qiluvchi kichik guruhlarining, har bir qatnashuvchining, guruhning faol ishlashiga qaratilgan.

O'quvchilarning kasbga bo'lgan qiziqishlarini o'stirish, kasbga mehr-muhabbat uyg'otishda qo'llaniladigan interfaol usullarni o'quv jarayonida qo'llashning tub maqsadi dars qaysi shaklda bo'lmasin, qaerda o'tkazilmasin o'qituvchi bilan o'quvchining hamkorlikda ishlashini tashkil etishdan iborat. Umumta'lim tizimida interfaol usullarni qo'llashda o'qituvchilar uchun quyidagi talablarni tavsiya qilamiz:

- ta'lim jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalarning maqsadi, mohiyatini, taraqqiyot bosqichlarini bilish;

- ilg'or pedagogik texnologiyalarni o'quv fani maqsadiga muvofiq tanlay olish va amaliyotga tadbiiq etish;

- pedagogik tamoyillarga to'laqonli amal qilish barobarida o'z ustida tinmay izlanishlar olib borish;

- interfaol dars shakllarining an'anaviy darsdan ustunligini anglash va har ikkala dars shakllaridan o'rinli foydalanish malakasiga ega bo'lish;

- o'quvchi shaxsiy sifatlaridagi o'ziga xoslik munosabatlarini yakdil anglay olish va induvidial mahorat orqali yondashish malakasiga ega bo'lish;

- darsda o'quvchilarning ijodkorligi, dunyoqarashi, jamiyatda o'z o'rnini topa olishi uchun shart-sharoit yaratish, fan va madaniyatning eng so'nggi yutuqlari asosida ularni hayotga tayyorlashning samarali shakl va uslublarini amalda qo'llash.

YAngi pedagogik texnologiyalar asosida dars o'tish jarayonida talabalarda o'zlashtirish yuqori bo'lish bilan birga, yo'naltirilgan kasblariga mehr-muhabbat paydo bo'lishi, mustahkam kasbiy mahoratga ega bo'lishlari va buning hayotdagi muhim ahamiyati haqida ham ongli tushunchani hosil qilishlari, tanlagan sohasiga qiziqishlari yanada oshishi tabiiydir.

O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish ishlari ta'lim-tarbiya bilan uzviy kechadigan, uning barcha qirralarini qamrab oladigan uzluksiz jarayondir.

Bunday hamkorlik o'sib kelayotgan yosh avlodga ongli kasb tanlash, o'z kasbiy istiqbolini belgilash hamda jamiyat ravnaqiga munosib hissa qo'shish imkonini yaratadi.

Kasb tanlashga doir trening mashg'ulotlari:

Taklif etilayotgan o‘yinlar quyidagi sxemada tavsiflanadi:

- 1.O‘yindan ko‘zlangan maqsad, o‘yinlar tashkil etilishi umumiy sxemasi bilan bog‘lanishi, ushbu o‘yindan foydalanish imkoniyatlari;
- 2.O‘yinni o‘tkazish shartlari (o‘yin qatnashchilari soni, bir o‘yinni o‘tkazish vaqti, tashkiliy jihatdan jixozlash);
- 3.O‘yin tartibi (bosqichlari, shu jumladan tayyorgarlik bosqichining zaruriyati);
- 4.O‘yinning borishi o‘quvchilar bilan muhokama qilishni tashkil etishning na‘munaviy sxemasi;
- 5.O‘yinning diagnostik imkoniyatlari;
- 6.O‘yin chog‘ida vujudga keladigan tipik qiyinchiliklar;
- 7.O‘yindan foydalanish va uni rivojlantirishning istiqbolli turlari.

Quyidagi o‘yinlarni tashkil qilish va o‘tkazishning ko‘pgina umumiy jixatlariga emas balki, o‘yinlarni tavsiflash chog‘ida asosiy e‘tibor shu o‘yinlarning o‘tkazilishini o‘ziga xos xususiyatlariga qaratiladi.

“Telefon o‘yini”. Guruh a‘zolaridan navbat bilan telefonda o‘zi tanlagan abonent bilan 30 daqiqa o‘zi xohlagan kasb mavzusida gaplashadi. Kuzatuvchilar o‘zini tutishi, klient bilan muomalasi, narigi tarafdagi shaxs bilan gaplashuvchi o‘rtasidagi yaqinlik, o‘zaro manosabatlarni taxlil qiladilar va kerakli maslahatlar beradilar.

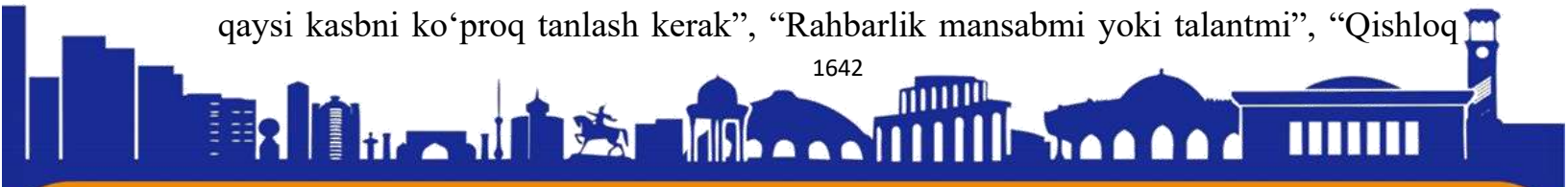
“Breynstorming”. Bunda turli mavzularda suxbat o‘tkaziladi, misol uchun quyidagi mavzularni taklif qilish mumkin:

- Yomon rahbar – bu.....
- XXI yoshlari qanday bo‘ladi?
- Boshqa planetalardagi mavjudotlar
- Bosh muxandislik – bu
- Menejment mening nuqtai-nazarimda
- Yaxshi shifokor bo‘lish uchun va h.k.

Bu savollarni kasblarga qarab o‘zgartirishingiz mumkin. Kasblar haqida ma‘lumot berib o‘tiladi.

“Tanishuv”. Turli yosh, jins, kasb-kordagi shaxslarning tanishuvi sahnalari turli variantlarda o‘ynaladi.

“Kim chaqqon”. 2 daqiqa vaqt ichida turli mavzularda ommaviy ma‘ruzalar matnini tayyorlash yoki qoralash. Mavzular – “Yoshlar muammosi”, “O‘zbek ayollari qaysi kasbni ko‘proq tanlash kerak”, “Rahbarlik mansabmi yoki talantmi”, “Qishloq

turmush tarzini rivojlantirish kimlarga bog'liq", "Bizda qaysi kasbga talab kuchliroq", "Qaysi kasb egasi bo'lish osonroq" va h.k.

"KASBNI TOP" O'YINI

(o'yinning asosiy varianti)

O'yinnig maqsadi: maktab o'quvchilarini kasblarni tahlil qilishning ilmiy sxemasi bilan tanishtiradi. o'yin "Professogramma", "Kasb formulasi" mavzularini o'rgangan chog'da, shuningdek xalq xo'jaligining turli tarmoqlaridagi konkret kasblar bilan tanishgan vaqtda foydalaniladi.

O'yin shartlari: o'yin sinf bilan (7-8 sinf o'quvchilari bilan) ishlashga mo'ljallangan. Birinchi o'yin uchun 10-15 daqiqa, shundan keyin o'yinlar uchun 7-8 daqiqa vaqt ajratiladi. O'yinda sinf doskasidan keng foydalaniladi, kasblar tahlili jadvaliga ega bo'lish maqbuldir.

O'yinni aniqlash imkoniyatlari: o'yin konkret kasb bo'yicha o'quvchilarning bilimlarini aniqlash, shuningdek kasblar tahlili sxemasini egallaganlik darajasini bilib olish imkonini beradi.

O'yinni takomillashtirish istiqbollari: ushbu o'yinni rivojlantirishning asosiy o'li kasbni tahlil qilishning birmuncha qulay (o'yin) sxemasini qidirishdan iborat. Ba'zi bir tartibiy takomillashtirish, rag'batlantiruvchi msqa bilan o'ylabtopish vaqtini to'ldirish va shu kabilar bo'lishi mumkin.

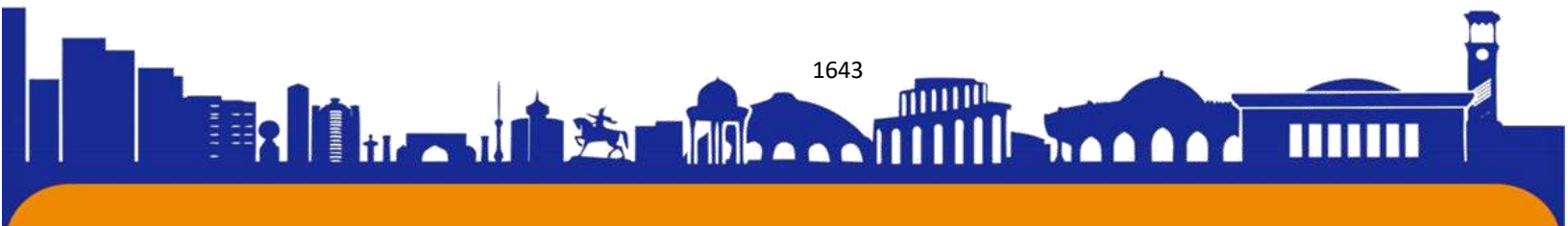
Yuqori sinf o'quvchilar bilan ta'lim-tarbiya jarayonida samimiy munosabat o'rnatish, ularning har biriga inson sifatida yondashish, ularda ijodiy mustaqil fikrlash va tashabbuskorlikni rivojlantirish bolalarning qasbiy qiziqishlarini chuqur bilish va ularni kasb-hunarga yo'naltirishda hisobga olishni taqozo etadi.

O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda shaxsining muhim individual psixologik xususiyati bo'lgan kasbiy qiziqishlarini nazariy va amaliy o'rganishga bag'ishlab, tadqiqot natijalarini tahlil qilish asosida quyidagi xulosalarga keldik:

1. O'quvchilarda kasbiy qiziqishlari o'ziga xos namoyon bo'lish xususiyatlariga ega. Bular quyidagilar:

a) yuqori sinf o'quvchilarida kasbiy qiziqishlari yorqin namoyon bo'ladi. (Boshka yosh davrdagi bolalarga nisbatan)

b) Yuqori sinf o'quvchi kasbiy qiziqishlarning yorqin namoyon bo'lishining obyektiv va subyektiv sabablari mavjud

v) O'quvchilarda kasbiy qiziqishlarning motivlari bo'lib ko'pincha uning atrofidagi ibratli insonlar yoki ijtimoiy sababiylik bo'lishi mumkin

2. Yuqori sinf o'quvchilarining kasbiy qiziqishlarini maktab pedagoglari, psixologning bilishi, hamda AL va KHKlarga yo'llanma berishda asosiy mezon sifatida hisobga olshi har bir o'quvchiga o'ziga xos tarzda yondashish imkonini beradi.

3. O'quvchilarning kasbiy qiziqishlari aniqlashda ularning faoliyatini muntazam kuzatish orqali aniqlash. Bunda kasbiy qiziqishlarni davomiyligi, kuchi, darajalarining namoyon bo'lishiga etibor berish lozim. Kasbiy qiziqishlarni to'g'ri va aniq o'rganish uchun maxsus muljallangan so'rovnomalar va test uslublaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

4. O'quvchilarning kasbiy qiziqishlari asosida ularda malum kasbga nisbatan qobiliyat va iqtidorini rivojlantirish chora tadbirlarini ishlab chiqish, hamda amaliy ishlarni bajarish lozim.

5. O'quvchilar kasbiy qiziqishlari bilish uning xulq-atvorini, faoliyati natijalarini ma'lum vaziyatlarda oldindan tasavvur qilish imkoniyatini beradi.

Demak, o'quvchilar kasbiy qiziqishlarini bilish ular bilan nafaqat psixologik munosabat o'rnatish, balki pedagogik jarayonni ham oqilona va samarali tashkil qilish imkonini beradi. Shu bilan birgalikda ularning o'zlariga munosib kasb tanlashi, jamiyatda o'z o'rnini topishda ahamiyati kattadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi "Umumiy o'rta ta'lim va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi 187-son qarori.

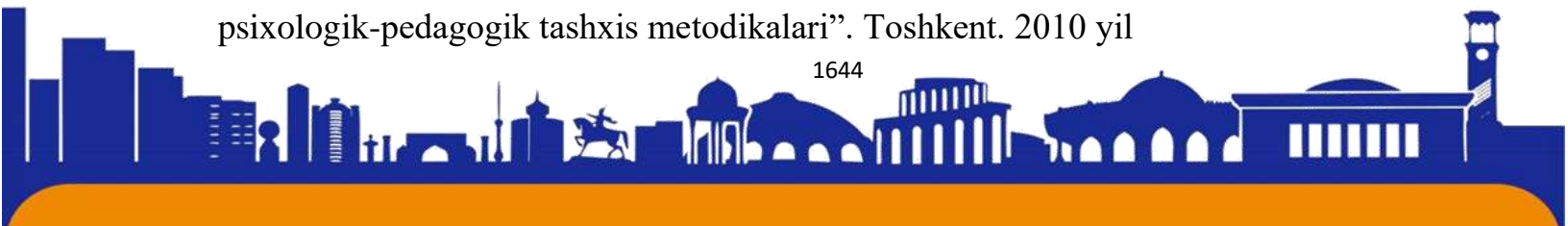
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. 2019-yilning 29-aprel.

3. A.Zokirov, K.Farfieva, G.Burxonova, S.Alimxodjaeva. Kasb-hunarga yo'naltirish jarayonida o'quvchi shaxsini o'rganish metodikalari.- T: 2006 yil

4. V. Karimova "Psixologiya" Toshkent. 2002 yil

5. M.Abdullajonova, M.Isoqova, M.Zokirova, S.Isroiljonova Ijtimoiy psixoloik trening prktikum. – Farg'ona: "Farg'ona" nashriyoti, 2003 yil

6. Y.Asadov. "O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda qo'llaniladigan psixologik-pedagogik tashxis metodikalari". Toshkent. 2010 yil

ISSN (E): 2181-4570

7. R.Yu.Toshimov. "Sotsial trening asoslari". Toshkent 2000 yil
8. S.N.Alimxodjayeva., F.I.Haydarov. Psixologik treninglar ishlanmasi. 1-qism (Amaliyotchi psixologlar uchun). T-2008 yil

ELEKTRON TA'LIM RESURSLARI

1. <http://www.edu.uz> - O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi portali.
2. <http://www.uzedu.uz> - O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi portali.
3. <http://www.rtm.uz> – Respublika ta'lim markazi sayti

